

Mångbro kvarn genom åren

I slutet på 1890-talet ansågs de gamla skvaltkvarnarna inte längre fylla sin uppgift till belåtenhet för folkförsörjningen inom Sollerö socken. Därför kallades till sammanträde i sockenstugan den 11 april 1897, med avsikt att bilda en kvarnförening utan personlig ansvarighet. Där beslutades att namnet skulle bli Mångbro kvarnförening, och att andelar om tio kronor skulle tecknas till en summa av fyra tusen kronor, innan verksamheten kunde börja. Vidare bestämdes att inga nya medlemmar skulle tillåtas inträde i föreningen, när summan nått tio tusen kronor, dock kunde samma person få teckna flera andelar. För att samla in de erforderliga teckningsförbindelserna i byarna valdes ombud enligt följande förteckning: Bodarna Tomt Jöns Nilsson, Bengtsarvet Tomt Nils Andersson, Häradsarvet L J Jönsson och S L Jönsson, Rothagen Rull Jöns Andersson och slutligen Utanmyra M A Eriksson och Vik Per Persson. Gesunda och Ryssa betraktades tydligen som fäbodrar på den tiden eftersom de inte finns med bland byarna. Redan den 2 maj var teckningssumman uppe i fyra tusen, och verksamheten kunde börja med en interimstyrelse på följande fem personer med L Jöns Jönsson som ordförande, Klockar Olov Larsson, Rull Jöns Andersson, S L Jönsson och Tomt Nils Andersson.

Styrelsens första uppgift var förmodligen att av enskilda jordägare förvärva andelar i det odelade undantaget, benämnt kvarnplats, samt att av delägarna i de båda skvaltkvarnarna Yft- och Hållkvarnarna inköpa de befintliga anläggningarna enligt följande värdering:

Byggnader angripna av röta värde	68:31
Brädtak dåligt	5:—
2 par utnötta kvarnstenar	5:—
en vattensump	4:—
all sten i dammen	500:—
förfallen kvarnstuga tillika med stallrum	50:—
Sammanlagt värde	632:31

I juli bestämdes sedan hur kvarnbyggnaden skulle utföras, med plats för tre par kvarnstenar med en turbin för varje par, och att byggnaden skulle bli så hög att tre bottnar kunde göras. Sedan bestämdes att grundluckor skulle anbringas i dammen, samt att styrelsen och den antagna byggmästaren Erik Bergqvist från Enviken fick vidtaga erforderliga och nyttiga åtgärder. Under sommaren anskaffades också en smedja som säkerligen kom till stor nytta för anläggningens vidare utbyggnad. Senare under hösten beslutades om köp av turbiner och erforderliga maskiner till en kostnad av 2.944 kronor.

Det timmer som delägarna levererade vid sågen i Mångberg betalades efter Korsnäs Sågverks prisnotering år 1896, den sten som levererades kliven och körd till kvarnen betalades med 1,75 för kubikalen, och småsten kördes dit för 50 öre lasset. De som arbetade för timlön hade 17 öre för manstimme och 20 öre för hästtimme.

Under det andra året eller 1898 utfördes ett omfattande anläggningsarbete både med dammen och kvarnbyggnaden men också mjölnarbo-staden planerades som nytimring, men senare inköptes av soldaten Anders Stolt en nytimrad stuga i Gesunda för 175 kr, vilken sedan flyttades till Mångbro. I augusti antogs Anders Lundvall från Bäsna som mjölna-

re enligt ett protokoll den 21, men samma dag upphävdes beslutet med motiveringen att kvarnföreningen inte kunde ordna bostad för mjölnare med stor familj. Det blev således ingen mjölnare det året, men nästa år började Hjalmar Eriksson från Rättvik sin mjölnartjänst i Mångbro. Han innehade den fram till 1905, då han drabbades av nedsatt synförmåga och på grund därav måste sluta som mjölnare.

Vid kvarndriftens början erlades också prästlön, som kyrkoherde Lars Dalin skriftligen förklarar sig nöjd med 21 jan. 1900. Den grundar sig på en kunglig resolution från 1864 och innebar i detta fall att prästen fick 5/16 tunna spannmål för varje stenpar eller tilhopa 15/16 tunna, hälften råg och hälften korn. Hur länge denna prästlön uttagits från Mångbro tullkvarn framgår inte i tillgängliga handlingar.

Före 1900-talet byggdes också stallutrymmen med ända upp till tio spiltor, men ändå hände det ofta på den tiden att väntande hästar inte fick rum inomhus, vilket visade att vissa tider kunde kön och väntetiden vara ganska lång.

Vid ombyggnaden av landsvägsbron år 1900 gick trafiken över kvarndammen till stort besvär för kvarnbesökarna genom det begränsade utrymme som fanns framför kvarnen. Detta föranledde kvarnföreningen att av vägstyrelsen begära en avgift av tio kronor per månad så länge vägen skulle inkräkta på kvarnområdet. Efter brobyggnaden konstaterades att kvarnens turbiner förlorat effekt, och det misstänktes att brofästet byggts för långt ut i avloppskanalen så att den blivit för trång. Vägstyrelsen ville inte medge detta, utan kvarnföreningen måste gå ända till länsstyrelsen med sina klagomål, vilket orsakade ganska omfattande utredningar som slutade med att vägstyrelsen ådömdes att fördjupa och förbättra avloppskanalen.

Fram till 1902 hade andelsteckningen klarats av och ett konstituerande sammanträde hölls i november med kronolänsman Olov Stadig som ordförande. Då var 1265 andelar tecknade och av dessa var 795 representerade på mötet, vilket visade att intresset för verksamheten var stort. Första andelsförteckningen upptar 204 namn, de flesta med mellan en och tio andelar, men Olans Jöns Olsson med sina 34, Håll Anders Andersson med 25 och Klockar Olov Larsson med 25 blev från början de största delägarna. Enligt de antagna stadgarna blev andelstalet på en delägare begränsat till 40 och rösträtten begränsad till en tjugonedel av representerat andelstal på varje möte. Den styrelse som valdes vid detta sammanträde var Rull Jöns Andersson Rothagen, Klockar Olov Lars-

son Gruddbo, Håll Lars Larsson Häradsarvet, nämndeman Vik Mats Andersson Utanmyra och f. d. korpralen Göran Blank Utanmyra. Av dessa blev Rull Jöns styrelseordförande fram till 1923 och Klockar Olov kvarnföreståndare fram till 1927. De båda har således stått i ledningen för företaget en lång följd av år med alla de problem och svårigheter som alltid har funnits i nystartade och växande företag. Under dessa år har naturligtvis många både små och stora förbättringar utförts vid anläggningen till mycket varierande kostnader. Som exempel kan nämnas en stenmur 30 fot lång och 10 fot hög av kilad sten, som byggdes av Flint Jöns Persson för 170 kr som lägsta anbud.

Som redan nämnts slutade den första mjölnaren 1905, men därefter började hans bror Oskar Eriksson som också kom från Rättvik. Han tjänstgjorde fram till 1915, när han först sade upp sin tjänst och sedan tog sitt liv, efterlämnande maken med små barn. Det är en av de mest tragiska händelserna i kvarnrörelsens historia.

Under mjölnar Oskars tid nybyggdes ladugården som ännu finns kvar i Mångbro, och i kvarnen inmonterades en benkross som på den tiden ansågs vara en värdefull tillgång, men numera inte kommit till användning på många år. När det elektriska lyset kunde förverkligas 1912, monterades en turbin in för generatordriften med så bra resultat att fem år senare kunde en del av elproduktionen levereras till Vassgården som fick betala sitt ljus efter viss taxa.

De första årens omsättning i kronor räknat var naturligtvis inte så stor, och den vinst som blev behövdes säkerligen för de många nyinvesteringarna. Av inkomsterna som 1902—1903 var 2.896 kronor utgick mjölnarlön med en tredjedel, men senare när benmalningen tillkom fick mjölnaren också 40 % av den inkomsten. Mjölnarens lön uträknades efter de ovannämnda normerna ända in på 1940-talet, men därutöver fick han fri bostad och vedbrand samt fritt bruk av fastighetens jord och byggnader. En tid arrenderade också kvarnföreningen jord i Långtjärnmyren för mjölnarens räkning. Verksamheten gav tydligen ingen vinst som medgav utdelning på andelarna förrän år 1914 då 1 kr. eller 10 % kunde lämnas på varje andel, men det var ingen regelbunden utdelning varje år förrän 1931, då utdelningen bestämdes till 50 öre per andel, varefter utdelningen rörde sig mellan 50 öre och 1 kr varje år fram till 1948, då vinstutdelningen helt upphörde.

I tider då knappheten på pengar var stor förekom förtullning, vilket innebar att mjölnaren tog säd i betalning för malningen och på det sättet

kunde särskilda tullkistor fyllas och även de utrymmen som fanns i ett gammalt rotehärbre som flyttats till Mångbro från sin ursprungliga plats i närheten av kyrkan. Denna spannmål skulle sedan försäljas, men det var nog inte så enkelt alla gånger att avyttra den. Troligen var det svårt 1921, eftersom det då bestämdes att man skulle dela ut 10 kg tull-säd på varje andel.

Efter Oskar Eriksson anställdes Göstas Anders Andersson från Siljansnäs som mjölnare, och han skötte sysslan i många år fram till 1943 då han omkom vid en trafikolycka i Gesunda. Hans tid som mjölnare i Mångbro omfattade 28 år och under den tiden förändrades en hel del inte bara i Mångbro utan också inom styrelse och förvaltning. I Mångbro monterades valsstolen in i kvarnen omkring 1919 efter mycket om och men, och 1922 reparerades och höjdes dammen 1,3 meter för en kostnad av cirka 20.000 kronor. MjölARBostaden rustades upp 1929, och telefon drogs till Mångbro 1935, men förslag därom hade funnits redan 1912. Under 1941 företogs en stor reparation, som utfördes av byggmästaren Anders Bondesson och omfattade utbyte av trævirket i tuben och översyn av turbiner samt också utbyte av elverksturbinen. Inom styrelse och ledning förekom ganska stora förändringar under 20-talet, då Håll Lars Larsson fanns som styrelseordförande 1923—1926 och Bus And Andersson 1927—1929. Styrelsen blev också helt nyvald vid ett tillfälle. Som kvarnföreståndare efter Klockar Olov verkade Johan Svensson i 2 år, och under den tiden ordnades med ordentligt köp för kvarnfastigheten av undantagsförvaltningen, vilket innebar bestämda gränser och lagfart å fastigheten.

Från 1930 och fram till 1946 fanns bröderna Håll Nils Matsson och Håll Anders Matsson i kvarnledningen, Nils som ordförande och Anders som kvarnföreståndare. Som mjölnare efter Göstas Anders kom Knut Rosèn från Älvdalen till Mångbro och arbetade där fram till 1952 då han fick anställning på annan ort. Efter Håll Nils och Anders gick uppdraget som styrelseordförande och kvarnföreståndare till deras grannar, när Olans Olov Jönsson blev ordförande och Bond Per Matsson föreståndare.

År 1946 användes åter kvarndammen som landsvägsöverfart när den nuvarande bron byggdes, men denna gång märktes ingen förändring av turbindriften eftersom bron och landsvägen flyttades ett stycke längre bort från kvarnanläggningen. I övrigt drevs verksamheten en lång följd av år utan större nyinvesteringar och byggnationer, det var mest fråga

om underhåll och mindre moderniseringar i mjölnarbostaden. Intresset bland delägarna började också minska undan för undan, vilket kan märkas i protokollen från kvarnstämmorna. Följderna av det minskade intresset kan också avläsas i ägarförteckningen, där alltför många andelar nu står på för länge sedan avlidna personer.

När Knut Rosèn flyttat från Mångbro blev den stora frågan att hitta en ny mjölnare som kunde ta hand om kvarnen. Det var då som Otto Holmström tillfrågades om han möjligen kunde försöka sig på mjölnarsysslan. Han bestämde sig för att försöka, och eftersom han också är intresserad av konst och slöjd, har han under sina 25 år i Mångbro kunnat syssla med detta vid sidan om kvarnbestyren. Att denna anställning var ett lyckokast för kvarnrörelsen kan nog alla kvarnbesökare de senaste 25 åren intyga. Han förvärvade en god kännedom om malningens olika svårigheter och behärskade dem till kundernas belåtenhet. Dessutom har hans personliga egenskaper i övrigt lämpat sig väl för att betjäna de många olika kvarnbesökarna.

Omkring 1960 förändrades sammansättningen i styrelsen så att nuvarande ordförande Nils Matsson avlöste Olans Olov, och ett år senare blev undertecknad kvarnföreståndare efter fadern Bond Per.

Så småningom moderniserades jordbruksdriften där hän, att det erfordrades torkanläggning för spannmål, och år 1962 byggdes därför i Mångbro en så kallad säcktork i samarbete med Sollerö maskinfond. Den byggdes i kvarnens översta våning med värmepannan i en liten tillbyggnad vid kvarnkammarens sydvästra gavel. Under de gångna åren har den anläggningens kapacitet varit hårt belastad, särskilt vid våta och regniga skördetider.

Kvarndriften i Mångbro har i alla tider varit beroende av vattentillgången, vilken vid torkperioder kunnat regleras vid dammanläggningen vid norra Fjärden, men tidigare också vid mindre dammar vid Grundmången och Oratjärn. På senare tid har dock sommarstugeägarna runt Fjärden haft intresse av att hålla vattnet högt där och därigenom ställt till extra besvär för kvarnföretaget som naturligtvis varit och är i behov av en jämn vattentillgång. För mycket vatten kan också ställa till med skada ibland, som våren 1966 när vårflodens stora isflak rev ner bron över bräddavloppet på dammen. I samband med den reparationen förbättrades också en del andra skavanker vid dammen, så att den för närvarande ser ut att kunna fungera utan större åtgärder tills vidare.

Den ekonomiska utvecklingen i samhället med höjda premier och ökade statliga avgifter på företag har haft en negativ inverkan på rörelsens ekonomi eftersom omsättningen varit ganska konstant med en genomsnittlig årsomsättning på cirka 8.600. Följden har blivit att sparkapitalet har minskat undan för undan, varför föreningen vid flera tillfällen sökt och erhållit bidrag av Sollerö hästförsäkringsförening, som på det sättet kunnat ge ett värdefullt stöd till verksamheten.

En sammanfattning av kvarnföreningens verksamhet som denna kan naturligtvis inte omfatta allt som hänt under de 80 åren, och säkert har många fler Solleröbor än de här nämnda genom sina insatser och sitt intresse på olika sätt bidragit till att det finns en fungerande kvarnrörelse inom socknen. Verksamhetens betydelse för folkhushållningen är väl inte längre vad den varit, men för dem som ännu vill använda sin egen spannmål till husbehov, kan den ha betydelse också i framtiden. Därför kan man ha den förhoppningen att verksamheten kan fortsätta, även om det ibland kan behövas ekonomiskt bidrag från andra kassor.

Bond Karl Persson.